

УДК 343.412:616-092.6

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-1334-1346](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-1334-1346)

Павлова Тетяна Олександрівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, тел.: (050) 978-43-60, <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ: АНАЛІЗ СКЛАДУ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Анотація. У статті досліджено сучасні проблеми незаконного проведення дослідів над людиною як виду злочину, що створює небезпеку для її життя чи здоров'я. Проаналізовано положення національного та міжнародного законодавства щодо охорони здоров'я людини в контексті поставленої проблеми. Зроблено висновок, що закріплення у Кримінальному кодексі України самостійного складу незаконного проведення дослідів над людиною стало результатом визнання людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), що відповідає не лише потребам українського суспільства, але й міжнародного співтовариства, оскільки стало результатом багаторічної праці світової спільноти з протидії незаконним експериментам над людьми.

Дослідження профільного законодавства, що регулює порядок проведення дослідів над людиною, свідчить про недосконалість та неузгодженість його норм між собою та положеннями ст. 142 КК України.

У процесі дослідження поставленої проблеми було зроблено наступні основні висновки: склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 142 КК України, є базовим, матеріальним, диспозиція є бланкетною, оскільки відсилає до норм законодавства, яке регулює проведення дослідів над людиною; відсутність у чинному національному профільному законодавстві уніфікованої термінології щодо визначення поняття та видів експериментів (дослідів) над людиною ускладнює застосування положень ст. 142 КК України; потреба визначення змісту оціночних понять, які використовуються у ст. 142 КК України; необхідність перегляду положень регулятивного законодавства щодо визначення моменту права на захист плоду (ембріону) та особливої кримінально-правової охорони дитини на пренатальній стадії розвитку через закріплення правової можливості визнання ненародженої дитини (ембріону) в якості потерпілого; необхідність ратифікації Конвенції Ов'єдо, що надасть можливість удоскона-

лити національне профільне законодавство щодо проведення дослідів над людиною тощо.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, злочин, склад кримінального правопорушення, медико-біологічний дослід, психологічний дослід, незаконне проведення дослідів, людина, права людини, ембріон людини, компаративістика

Pavlova Tetiana Oleksandrivna Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics, Odesa I. I. Mechnikov National University, Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa I. I. Mechnikov National University, tel.: (050) 978-43-60, <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

ILLEGAL EXPERIMENTATION ON A HUMAN BEING: COMPOSITION ANALYSIS CONSIDERING INTERNATIONAL STANDARD

Abstract. The article is explored modern issues related to the illegal experimentation on a human being as a type of crime that poses a threat to their life or health. The provisions of national and international legislation regarding human health protection in the context of the issue at hand have been analyzed. It was concluded that the inclusion of an independent offense of conducting illegal experiments on humans in the Criminal Code of Ukraine resulted from the recognition of the human being, their life and health, honor and dignity, inviolability and safety as the highest social values (Article 3 of the Constitution of Ukraine), which not only meets the needs of Ukrainian society but also those of the international community, as it is the outcome of many years of work by the global community to counteract illegal experimentation on humans.

Research of the relevant legislation regulating the procedure for conducting experiments on humans indicates the imperfection and inconsistency of its provisions both among themselves and with the provisions of Article 142 of the Criminal Code of Ukraine.

In the process of investigating the identified problem, the following main conclusions were made: the composition of crime provided by Part 1 of Article 142 of the Criminal Code of Ukraine is basic and material, with the disposition being blank, as it refers to the norms of legislation regulating experiments on humans; the absence of a unified terminology in the current national relevant legislation regarding the definition of the concept and types of experiments on humans complicates the application of the provisions of Article 142 of the Criminal Code of Ukraine; the need to define the content of evaluative concepts used in Article 142 of

the Criminal Code of Ukraine; the necessity to revise the provisions of regulatory legislation regarding the determination of the moment of the right to protection of the fetus (embryo) and the special criminal-legal protection of a child at the prenatal stage of development by establishing the legal possibility of recognizing the unborn child (embryo) as a victim; the necessity of ratifying the Oviedo Convention, which would allow for the improvement of national relevant legislation regarding experiments on humans, and so on.

Keywords: criminal law, criminal responsibility, criminal offense, crime, composition of criminal offense, medical and biological experiments, psychological experiments, illegal experimentation, human, human rights, human embryo, comparative studies

Постановка проблеми. Конституція України передбачає, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1, ст. 3], що свідчить про те, що права кожного окремого індивідуума та їх захист мають пріоритет над громадськими інтересами, а «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям» [1, ст. 28]. Правовий порядок проведення медико-біологічних, психологічних та інших дослідів над людиною в Україні регулюється профільним законодавством, а саме Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-XII, Законом України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР, Порядком проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, затверджений наказом МОЗ України від 23.09.2009 р. № 690 тощо. Конституційно-правове положення статей 3, 28 знайшло своє відображення в Розділі II Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), в якому міститься вичерпний перелік кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людини [2].

З прийняттям чинного Кримінального кодексу України була запроваджена кримінальна відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК України). Закріплення у Кримінальному кодексі України самостійного складу незаконного проведення дослідів над людиною стало результатом визнання людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України) [1], що відповідає не лише потребам українського суспільства, але й міжнародного співтовариства, оскільки стало результатом багаторічної праці світової спільноти з протидії незаконним експериментам над людьми. Основні принципи цієї роботи було закріплено в міжнародно-правових документах, зокрема Нюрнберзькому кодексі від 10.08.1947 р. (кодекс встановив етичні

принципи для медичних експериментів на людях і став основою для міжнародних стандартів у галузі медичних досліджень); Гельсінській декларації Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини» від 01.09.1964 р. із змінами та доповненнями (декларація стала важливим етапом у розвитку міжнародних стандартів етики в медичних дослідженнях, забезпечуючи правову та етичну захищеність учасників); Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 04.04.1997 р. [3], а також додаткових протоколах до неї. Ключовими міжнародними стандартами у сфері захисту людини від незаконного проведення дослідів є окремі положення Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р.; Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., а також Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. тощо. Ці нормативно-правові документи визначають, що жодна особа не може бути піддана медичним чи науковим експериментам без її вільної згоди.

Проте, як свідчить судова практика та судова статистика, незаконне проведення дослідів над людиною має надзвичайно високу латентність, тому обвинувальні вироки за статтею 142 КК України не виносяться. Це свідчить також про недосконалість законодавчого визначення складу та окремих положень регулятивного законодавства, що ускладнює застосування ст. 142 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексне наукове дослідження, присвячене кримінально-правовим проблемам незаконного проведення дослідів над людиною, відсутнє. Різноманітні аспекти цього питання досліджувались значною кількістю вітчизняних вчених, серед яких слід виокремити таких вчених та практиків як С. Гізімчук, В. Глушков, О. Гороховська, С. Гринчак, Н. Гуторова, Ю. Дорохіна, В. Єгорова, І. Козяков, І. Кріцак, В. Куц, Т. Луцький, А. Мусієнко, О. Панчук, О. Пасека, В. Пашков, О. Сапронов, І. Сидорук, М. Сийплові, О. Сотула, А. Ткаченко, А. Турій, М. Хавронюк, Г. Чеботарьова, Т. Шаля, О. Шамсутдінов, Ю. Шопіна та інші. Втім недосконалість положень профільного законодавства, що регулює питання проведення дослідів над людиною, свідчить про необхідність їх подальшого обговорення для удосконалення положень ст. 142 КК України.

Метою статті є дослідити положення ст. 142 КК України, регулятивного законодавства щодо проведення дослідів над людиною, певні положення міжнародних документів для удосконалення складу вказаного злочину.

Виклад основного матеріалу. Стаття 28 Конституції України забороняє піддавати будь-яку людину науковим, медичним або іншим дослідом без її вільної згоди. Правовий порядок проведення медичних або психологічних дослідів над людиною регламентований як на національному, так і міжнародному рівнях. Розглянемо законні підстави проведення дослідів над людиною.

Проведення дослідів на законних підставах вимагає дотримання наступних умов:

1. Відповідно до ч. 3 ст. 281 ЦК України, «Медичні, наукові та інші досліді можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою» [4].

2. Повинні бути виконані всі положення ст. 16 Конвенції про права людини та біомедицину (далі – Конвенція Ов'єдо), а саме: «і) відсутність альтернативи, ефективність якої була б аналогічною ефективності досліджень на людях; ii) ризики, на які може наражатися така особа, мають бути сумірні потенційній користі від дослідження; iii) проєкт дослідження має бути затверджений компетентним органом після проведення незалежної експертизи його наукової цінності, включаючи оцінку важливості мети дослідження, та багатодисциплінарного розгляду його прийнятності з етичної точки зору; iv) особи, на яких проводяться дослідження, мають бути поінформовані про їхні права та гарантії, встановлені законодавством для їхнього захисту; v) необхідна згода, передбачена у статті 5, має бути надана чітко, конкретно, і вона має бути задокументована. Така згода може бути безперешкодно відкликана у будь-який час» [3]. Конвенція Ов'єдо була підписана Україною 22 березня 2002 р., але так і не була ратифікована, тому її положення та заборони не були відображені належним чином в національному кримінальному законодавстві в контексті поставленої проблеми.

Відповідно до ст. 45 Основ законодавства України про охорону здоров'я, «медико-біологічні експерименти на людях допускаються при сукупності таких ознак: суспільної користі; наукової обґрунтованості; переваги можливого успіху над ризиком спричинення тяжких наслідків для здоров'я або життя; гласності застосування експерименту; повної інформованості і добровільної згоди повнолітньої дієздатної фізичної особи, яка підлягає експерименту, щодо вимог його застосування; збереження лікарської таємниці.

Забороняється проведення науково-дослідного експерименту на хворих, ув'язнених або військовополонених, а також терапевтичного експерименту на людях, захворювання яких не має безпосереднього зв'язку з метою дослідження» [5]. Вказана стаття розрізняє два види експерименту: 1) науково-дослідний (неклінічний) та 2) терапевтичний (або клінічний). Правове значення такої класифікації полягає у встановленні законодавчих меж їх проведення, а саме заборони застосування першого виду на хворих, ув'язнених та військовополонених та заборони терапевтичного експерименту на людях, захворювання яких не має безпосереднього зв'язку з метою дослідження.

Порушення правил проведення експериментів над людиною, визначених в національному законодавстві, тягне кримінальну відповідальність за ст. 142 КК України.

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я є одним з найнебезпечніших та розповсюджених видів кримінальних правопорушень. Так, за даними судової адміністрації, в Україні кількість засуджених осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (статті 115–145 Кримінального кодексу України) у 2023–2024 роках склала 10 136 (2023 р.) та 10 891 (2024 р.), динаміка склала 7,4 % [6].

З урахуванням видового об'єкту кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я поділяються на наступні групи: а) кримінальні правопорушення проти життя (статті 115–120, 129 КК України); б) кримінальні правопорушення проти здоров'я особи (статті 121–128, 130, 133 КК України); в) кримінальні правопорушення, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини, які вчинюються у сфері медичного обслуговування та проведення дослідів (статті 131–132, 138–145 КК України); г) інші кримінальні правопорушення, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини (статті 134–137 КК України) [2].

С. В. Гринчак виділяє «норми, що забезпечують охорону життя та здоров'я людини при проведенні клінічних та/або біомедичних дослідів, а саме порушення прав пацієнта (ст. 141 КК) та незаконні досліді над людиною (ст. 142 КК)» [7, с. 19]. Слід зазначити, що склади ст. 141 КК України та ст. 142 КК України співвідносяться як загальний та спеціальний.

Розглянемо склад ст. 142 КК України «Незаконне проведення дослідів над людиною».

«1. Незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я, - карається штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [2, ч. 1 ст. 142].

Правовий аналіз базового (основного) складу, передбаченого ч. 1 ст. 142 КК України, свідчить про те, що суспільно небезпечне діяння, передбачене у цій нормі, сформовано законодавцем як нетяжкий злочин (ч. 4 ст. 12 КК України) [2]. Вказаний склад є матеріальним, має оціночні поняття, зміст яких не визначено ані в Кримінальному кодексі України, ані в регулятивному законодавстві щодо проведення дослідів над людиною. Наприклад, «медико-біологічний, психологічний або інші досліді над людиною», «небезпека для життя чи здоров'я». Як пише С. В. Гринчак, «у міжнародному праві досліді над людиною за їх цільовим призначенням поділяються на: клінічні (терапевтичні), тобто пов'язані із застосуванням нових методів і засобів лікування хворих, та неклінічні (науково-дослідні), що мають суто наукову мету» [7, с. 19].

«2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього, двох або більше осіб, шляхом примушування або обману, а так само якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого,
- караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» [2, ч. 2 ст. 142].

Частина 2 ст. 142 КК України сформована як кваліфікований склад, який містить кваліфікуючі обставини, а саме вчинення вказаного суспільно небезпечного діяння щодо «неповнолітнього, двох або більше осіб, шляхом примушування або обману, а так само якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого» [2, ч. 2 ст. 142]. Підвищена увага до захисту прав і законних інтересів неповнолітніх обумовлена їх фізичною, емоційною, інтелектуальною незрілістю. Як зазначено в Резолюції 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р., «молодь, перебуваючи на ранньому етапі розвитку людської особистості, потребує особливої турботи і допомоги в галузі фізичного, духовного і соціального розвитку, а також у правовому захисті в умовах миру, свободи, гідності та безпеки» [8].

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачене у ст. 142 КК України, виражається в: 1) суспільно небезпечному діянні: незаконному проведенні медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною; 2) суспільно небезпечних наслідках у вигляді реальної загрози для життя чи здоров'я потерпілого; 3) причинно-наслідковому зв'язку між вказаними суспільно небезпечними діяннями та наслідками.

Суспільно небезпечне діяння полягає в незаконному проведенні медико-біологічних, психологічних та інших дослідів над людиною. Незаконними вважаються дії, які порушують законодавчий порядок проведення вказаних видів дослідів та визначений у національному законодавстві та міжнародно-правових актах, основні з яких було вже визначено. Тому диспозиція ст. 142 КК України має бланкетний характер, оскільки відсилає до вказаних нормативно-правових актів.

Відповідно до ст. 45 Основ законодавства України про охорону здоров'я, застосування експериментів на людях допускається із суспільно корисною метою за умови їх наукової обґрунтованості, переваги можливого успіху над ризиком спричинення тяжких наслідків, повної інформованості і добровільної (як правило, письмової) згоди особи, яка підлягає експерименту. У той самий час у Розділі VIII Загальної частини Кримінального кодексу України передбачено вичерпний перелік «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння», а саме «1. Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для

досягнення значної суспільно корисної мети» [2, ч. 1 ст. 42]. Досягнення вказаної у ч. 1 ст. 42 КК України суспільно корисної мети може відбуватися і через проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною. Згідно з ч. 2 та ч. 3 ст. 42 КК України, «Ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам. 3. Ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій» [2, ст. 42].

Звернення до національних законодавчих актів у сфері охорони здоров'я свідчить про відсутність визначення понять «медико-біологічний дослід», «психологічний дослід» та «інші дослідів над людиною», що ускладнює застосування ст. 142 КК України. Проведення дослідів над людиною пов'язано з будь-якою формою впливу на організм людини, яка може призвести до втручання в діяльність людського організму. При проведенні дослідів фахівці, які мають достатній клінічний (психологічний) досвід, спостерігають за новим явищем у певних умовах з метою його пізнання, вивчення та дослідження. Медико-біологічні дослідження на людині повинні відповідати загальноприйнятим науковим стандартам, ґрунтуватися на ретельно проведених лабораторних експериментах, дослідженнях на тваринах та глибокому аналізі наукової літератури. Такі дослідів проводяться для удосконалення діагностичних, терапевтичних та профілактичних методик, а також для глибокого розуміння характеру та розвитку захворювань. У ході таких досліджень інтереси науки та суспільства не повинні переважати над інтересами учасника експерименту. Фахівці-дослідники повинні утримуватись від проведення дослідів над людиною або зупиняти будь-які дослідження, якщо стане відомо, що небезпека надзвичайно велика порівняно з результатами, які можуть бути отримані внаслідок експерименту. Мета дослідів повинна бути суспільно корисною, що означає, що вона має приносити певну вигоду для суспільства в цілому. Психологічні дослідів проводяться з метою зрозуміти, описати та пояснити поведінку та когнітивні та біологічні процеси, що лежать в її основі. Основними методами психології є спостереження, опитування, тестування, експеримент.

Поняття «дослідів» по-різному розуміється в науці кримінального права. Так, автори довідника під дослідом розуміють «експеримент, спробу відкрити що-небудь нове, того, чого раніше не існувало, з метою його випробування» [9, с. 40]. Звертає на увагу неузгодженість термінології, що використовується в профільному законодавстві та ст. 142 КК України, а саме терміни «експеримент» та «дослідів», вони потребують своєї уніфікації.

Крім суспільно небезпечного діяння, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є створення небезпеки для життя чи здоров'я потерпілого. Внаслідок експерименту в організмі людини відбуваються певні процеси та зміни, які створюють реальну можливість настання смерті або інших тяжких наслідків. Такий стан людини повинен бути зафіксований. Обов'язковим у таких ситуаціях є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між незаконним проведенням дослідів над людиною і створенням загрози для її життя чи здоров'я. Як пише А. Турій, «Створення небезпеки для здоров'я і життя означає, що під час дослідів людина проти своєї волі піддавалася ризику отримати травму, захворіти або померти, але цього все-таки не відбулося. У разі настання негативних наслідків діяння додатково кваліфікується за такими статтями КК: заподіяння фізичних страждань (ст.126); легкі тілесні ушкодження (ст.125); середньої тяжкості тілесні ушкодження (ст.122); тяжкі тілесні ушкодження (ст. 121); заподіяння серйозної шкоди здоров'ю з необережності (ст.128); летальний результат через необережність (ст.119); навмисне вбивство (ст.115)» [10].

Обов'язковою об'єктивною ознакою ст. 142 КК України є наявність потерпілого – людина, над якою проводяться медико-біологічні, психологічні або інші дослідів, що створювали небезпеку для її життя чи здоров'я. Потерпілою може бути будь-яка особа, що досягла 18-ти років за ч. 1 ст. 142 КК України або неповнолітня особа – ч. 2 ст. 142 КК України. Згідно з ч. 1 ст. 32 ЦК України, неповнолітньою вважається особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Таким чином, у ч. 1 ст. 142 КК України йдеться про загального потерпілого, а в ч. 2 ст. 142 КК України – про спеціального, оскільки передбачена вказівка на вік. Одним із дискусійних питань у науці кримінального права є визначення моменту права людини на життя. Згідно з ч. 2 ст. 25 ЦК України, «Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження». Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства», «кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я» [11]. У вітчизняній судовій практиці початком життя людини вважається момент відокремлення плоду від утроби матері [12, с. 19]. Кримінально-правова наука пропонує визначення цього моменту, починаючи з 22-го тижня після запліднення, що обумовлюються необхідністю захисту ненародженої дитини (плоду, ембріону) [13, с. 165; 14, с. 12, 21]. Схожі думки висловлюють фахівці, що досліджують цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги, наприклад, Я. Сенюта вважає, що «Плід, з огляду на свою квазісуб'єктність, наділений реальними (право на життя, право на медичну допомогу та право на повагу до гідності) і майбутніми правами» [15, с. 140, 144]. Така позиція повністю збігається з

положеннями Рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи від 24.09.1986 № 1046 щодо використання ембріонів і плодів у діагностичних, терапевтичних, наукових, промислових і комерційних цілях, в якій визначено, що існування людського життя визнається від моменту запліднення [16].

Суб'єктивна сторона вказаного злочину виражається у прямому умислі щодо вчинення суспільно небезпечного діяння та необережності щодо настання або можливості настання тяжких наслідків. У науці кримінального права такі склади називають складами із змішаною (складною чи подвійною) формою вини. Ця форма вини не отримала свого законодавчого визначення в Розділі V – «Вина та її форми» Загальної частини Кримінального кодексу України, тому такі склади вважаються складами з необережною формою вини. Мотив та мета не є обов'язковими для встановлення складу вказаного злочину, а тому не впливають на кваліфікацію та враховуються судом при призначенні кримінального покарання.

Суб'єктом незаконних дослідів над людиною є фізична, осудна особа, яка проводить досліди над людиною, якій виповнилось 16-ть років. Медико-біологічні та психологічні досліди, як правило, проводяться особами з відповідною кваліфікацією та навичками, тобто спеціалістами з необхідними знаннями.

Частина 2 ст. 142 КК України передбачає більш сувору кримінальну відповідальність, якщо досліди проводяться над неповнолітнім (це особи від 14-ти до 18-ти років), двома або більше особами, шляхом примушування або обману, а так само якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого.

Примушування – це вимога медичного працівника, психолога чи інших осіб, які проводять дослід над людиною, дати згоду на його проведення, що супроводжується фізичним насильством або погрозами його застосування щодо потерпілого чи його близьких, погрозою розголосити компрометуючу інформацію про цих осіб, знищити або пошкодити їх майно, завдати шкоди іншим охоронюваним інтересам зазначених осіб.

Обман – це надання потерпілому неправдивої інформації або приховування відомостей, які мали бути повідомлені. Це може стосуватися мети дослідів, методики його проведення, ступеня ризику та можливих наслідків для потерпілого. Обман може бути вчинений як стосовно потерпілого, так і його законного представника, якщо досліди проводяться над неповнолітньою або визнаною судом недієздатною особою.

Тривалий розлад здоров'я може мати місце при заподіянні середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження тощо.

Отже, останні десять років людство постійно стикається з новими викликами, які пов'язані з необхідністю людини відчувати свою відповідальність за власні думки та діяння. Вчинення злочинів є крайньою формою протиправної

(агресивної) поведінки людини, коли вона, руйнуючи себе, руйнує навколишній світ. Тому усвідомленість того що робити, пов'язана не тільки з необхідністю удосконалення чинного законодавства, у тому числі і кримінального, а й переосмисленням істинного призначення людини та її ролі на планеті Земля.

Висновки. Дослідження сучасних проблем, пов'язаних із побудовою складу злочину, передбаченого ст. 142 КК України, надало змогу зробити наступні основні висновки: стаття 45 Основ законодавства України про охорону здоров'я передбачає два види експерименту: 1) науково-дослідний (неклінічний) та 2) терапевтичний (або клінічний); неузгодженість термінології, що використовується в профільному законодавстві та ст. 142 КК України, а саме терміни «експеримент» та «досліди», потребує уніфікації; відсутність у чинному національному профільному законодавстві уніфікованої термінології щодо визначення поняття та видів експериментів (дослідів) над людиною ускладнює розуміння змісту ст. 142 КК України; наявність оціночних понять, зміст яких не розкривається законодавцем у ст. 142 КК України, виключає кваліфікацію за вказаною статтею; необхідність перегляду положень профільного законодавства щодо визначення моменту права на захист плоду (ембріону) та особливої кримінально-правової охорони дитини на пренатальній стадії розвитку через закріплення правової можливості визнання ненародженої дитини (ембріону) в якості потерпілого; необхідність ратифікації Конвенції Ов'єдо, що надасть можливості удосконалити національне профільне законодавство щодо проведення дослідів над людиною тощо.

Література:

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2025)
2. Кримінальний кодекс: Закон України від 05.04.2001 р. Дата оновлення: 01.02.2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.04.2025)
3. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text (дата звернення: 18.04.2025)
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV Дата оновлення: 09.04.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.04.2025)
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Дата оновлення: 27.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n362> (дата звернення: 18.04.2025)
6. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2024 році. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Stan%20zdiisnenna%20pravosydda%20y%20kruminalnyh_provadgennah_admin_praporoyshen_2024.pdf
7. Гринчак С. В. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи в сфері медичної діяльності. *Форум права*. 2019. 57(4). С. 15–25. URL: http://forumprava.pp.ua/files/015-025-2019-4-FP-Grynchak_4.pdf

8. Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року «Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх ("Пекінські правила")». URL: <https://www.un.org/ru/ga/40/docs/40res.shtml>
9. Алгоритм дій щодо кваліфікації правопорушень загальнокримінальної спрямованості : довідник /О. З. Мармура, О. Ф. Пасека, С.Я. Бурда, Т.М. Луцький, Львів. 2021. 216 с.
10. Турій А. Відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною. URL: <https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-nezakonne-provedennya-doslidiv-nad-ljudinoju/>
11. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 18.04.2025)
12. Гуторова Н. О., Пашков В. М. Відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків лікарем під час ведення пологів, що спричинило тяжкі наслідки (аналіз судової практики). *Медичне право*. 2019. № 2 (24). С. 9-25. URL: <https://medlaw-journal.com/index.php/journal/article/view/19/19>
13. Шамсутдінов О. В. Незаконне проведення медико-біологічних дослідів над людиною: погляд на проблему потерпілого. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 3 (107). С. 158-168. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/243/228>
14. Щирба М. Ю. Правовий статус пацієнтів: теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 39 с.
15. Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики : монографія. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
16. Recommandation de l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe 1046 (1986) du 24 septembre 1986 "Utilisation d'embryons et foetus humains à des fins diagnostiques, thérapeutiques, scientifiques, industrielles et commerciales". URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=15080&lang=fr>

References:

1. Osnovnyi Zakon Ukrainy Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: The Basic Law of Ukraine from June 28 1996, № 254k/96-BP]. (2020, January 01). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi kodeks: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. 2341-III [Law of Ukraine Criminal Code from April 5, 2001, № 2341-III]. (2025, February 02). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
3. Konventsiiia pro zakhyst prav i hidnosti liudyny shchodo zastosuvannia biolohii ta medytsyny: Konventsiiia pro prava liudyny ta biomedytsynu vid 04.04.1997 r. [Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine from April 4, 1997]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text [in Ukrainian].
4. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV [The Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine from January 16 2003, № 435-IV]. (2025, April 09) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
5. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia: Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 r. № 2801-XII. [Fundamentals of Ukrainian legislation on health care: Law of Ukraine from November 19, 1992, № 2801-XII]. (2025, March 27). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n362> [in Ukrainian].

6. Stan zdiisnennia pravosuddia u kryminalnykh provadzhenniakh ta spravakh pro administratyvni pravoporushennia sudamy zahalnoi yurysdyktsii u 2024 r. [The state of administration of justice in criminal proceedings and cases of administrative offenses by courts of general jurisdiction in 2024]. Retrieved from: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Stany%20zdiisnenna%20pravosydda%20y%20kruminalnyh_provadgennah_admin_pravoporyshen_2024.pdf [in Ukrainian].
7. Hrynychak, S. V. (2019) Kryminalno-pravova okhrona zhyttia ta zdorovia osoby v sferi medychnoi diialnosti [The criminal law protection of life and health of a person in the field of medical activity]. *Forum prava – Forum of Law*. № 57(4). 15–25. Retrieved from http://forumprava.pp.ua/files/015-025-2019-4-FP-Grynychak_4.pdf [in Ukrainian].
8. Rezoliutsiia 40/33 Heneralnoi Asamblei OON vid 29.11.1985 r. «Minimalni standartni pravyla Orhanizatsii Obiednanykh Natsii shchodo vidpravlennia pravosuddia stosovno nepovnoletnikh (“Pekinski pravyla”)» [United Nations General Assembly Resolution 40/33 from November 29, 1985 on the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the “Beijing Rules”)]. Retrieved from <https://www.un.org/ru/ga/40/docs/40res.shtml> [in Ukrainian].
9. Marmura, O. Z., Pasiieka, O. F., Burda, S. Ia, Lutskyi T. M. (2021). *Alhorytm dii shchodo kvalifikatsii pravoporushen zahalnokryminalnoi spriamovanosti [Algorithm of actions for qualification of general criminal offenses]*. Lviv.
10. Turii, A. Vidpovidalnist za nezakonne provedennia doslidiv nad liudynoiu [Responsibility for unlawful conduct of human experimentation]. Retrieved from <https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-nezakonne-provedennya-doslidiv-nad-ljudinoju/> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy Pro okhronu dytynstva vid 26.04.2001 r. № 2402-III [On the protection of childhood: Law of Ukraine from April, 26, 2001, № 254к/96-BP]. (2025, January 01). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
12. Hutorova, N. O., Pashkov, V. M. (2019) Vidpovidalnist za nenalezhne vykonannia profesiinykh oboviazkiv likarem pid chas vedennia polohiv, shcho sprychynulo tiazhki naslidky (analiz sudovoi praktyky) [Liability for improper performance of professional duties, which has caused grave consequences, by a physician during childbirth (case law analysis)]. *Medychno pravo – Medical law*. № 2 (24), 9-25. Retrieved from <https://medlaw-journal.com/index.php/journal/article/view/19/19> [in Ukrainian].
13. Shamsutdinov, O. V. (2024). Nezakonne provedennia medyko-biologichnykh doslidiv nad liudynoiu: pohliad na problemu poterpiloho [Illegal conduct of medical and biological experiments on humans: a view of the victim's problem]. *Visnyk LNNI im. E. O. Didorenka*. Vyp. 3 (107). 158-168. Retrieved from <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/243/228> [in Ukrainian].
14. Shchyrba, M. Yu. (2021). Pravovyi status patsientiv: teoretyko-pravove doslidzhennia [Legal status of patients: a theoretical and legal study]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Lviv: «Lvivska politekhnikha» [in Ukrainian].
15. Seniuta, I. Ya. *Tsyvilno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi nadannia medychnoi dopomohy: pytannia teorii i praktyky [Civil law regulation of relations in the field of medical care: issues of theory and practice]*. Lviv : Vydavnytstvo LOBF «Medytsyna i pravo» [in Ukrainian].
16. Recommendation de l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe 1046 (1986) du 24 septembre 1986 “Utilisation d'embryons et foetus humains à des fins diagnostiques, thérapeutiques, scientifiques, industrielles et commerciales” [Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe 1046 (1986) from September 24, 1986 “Use of human embryos and fetuses for diagnostic, therapeutic, scientific, industrial and commercial purposes”]. Retrieved from <http://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=15080&lang=fr> [in French].